

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

OSIYO XALQARO UNIVERSITETI

IQTISODIYOT VA PEDAGOGIKA FAKULTETI

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA KAFEDRASI

“Ijtimoiy pedagogika” fanidan

KURS ISHI

Mavzu: Bolaning maktabga moslashuvining ahamiyati.

Ilmiy rahbar:

professor Olimov Temur Xasanovich

Tayyorladi:

**S 17-PP-22 guruh talabasi
Ahrorxon Karimov Olimxon o‘g‘li**

Buxoro - 2025

MUNDARIJA

KIRISH	3
I BOB. MAKTABGA MOSLASHUVNING PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK MOHIYATI VA NAZARIY ASOSLARI	11
1.1. Maktabga moslashuv jarayoni va umumiy tavsifi hamda uning psixologik va ijtimoiy-psixologik jihatlari	11
1.2. Maktab o'quvchilarining o'quv faoliyatiga moslashuv jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari.....	16
II BOB. BOLANING MAKTABGA MOSLASHUVIGA TA'SIR QILUVCHI IJTIMOIIY VA PSIXOLOGIK OMILLAR	20
2.1. Oila va oilaviy munosabatlarning ta'siri	20
2.2. Tengdoshlar va sinfdoshlari bilan aloqalar	24
2.3. Maktabdagi o'qituvchilar va ta'lim muhitining roli	27
III BOB. MAKTABGA MOSLASHUV JARAYONINING BOSQICHLARI VA MUAMMOLARI.....	29
3.1. Yangi maktab muhitiga kirish (1-2 oy) va o'qish jarayoniga moslashish (3-6 oy).....	29
3.2. Uchinchi bosqich (6-12 oy): Ijtimoiy muhitga moslashish	32
3.3. Maktabga moslashuvni yaxshilash uchun psixologik-pedagogik yondashuvlar va tavsiyalar	35
XULOSA	38
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	39

KIRISH

Maktabga kirish, har bir bola uchun muhim va yangi hayot bosqichi hisoblanadi. Bu davrda bolalar o'zlarining shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlarini yangi darajaga olib boradilar, chunki ular yangi maktab muhitiga moslashish, o'qish jarayoniga kirish, yangi odamlar bilan aloqalar o'rnatish, shuningdek, o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantirish kabi ko'plab psixologik va ijtimoiy masalalarni hal qilishga majbur bo'ladilar.

Mavzuning dolzarbligi. Maktabga moslashuv – har bir bolaning o'quv hayotining dastlabki bosqichi bo'lib, uning o'sish va rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi. Maktabga kirish, bolalar uchun yangi tajriba va yangi sharoitlarni keltiradi. Bu davrda bolalar o'zlarining psixologik, ijtimoiy, va intellektual salohiyatlarini yangi darajada sinovdan o'tkazadilar. Ular yangi ijtimoiy muhitga kirish, yangi o'qish jarayoniga moslashish va o'zini ta'lim tizimida muvaffaqiyatli ko'rsatishga harakat qilishlari kerak.

O'smirlar, bolalar, va yoshlar uchun maktabga moslashuv jarayoni, ayniqsa, o'smirlik davrida ancha murakkablashadi, chunki bu davrda psixologik o'zgarishlar va identifikatsiya jarayonlari tezlashadi. Yangi maktabda yangi do'stlar, o'qituvchilar, yangi qoidalar va talablarga rioya qilish zarurati bolalarga psixologik bosim ko'rsatishi mumkin. Agar maktabga moslashish jarayoni to'g'ri boshqarilmasa, bolalar o'zlarida o'ziga bo'lgan ishonchsizlik, depressiya, muloqotda qiyinchiliklar, o'qishdagi muvaffaqiyatsizliklar kabi psixologik muammolarga duch kelishi mumkin.

Shu sababli, maktabga moslashuvning ahamiyati bugungi kunda dolzarb masala bo'lib, ta'lim tizimida bu jarayonni samarali tashkil etish va bolalarga to'g'ri pedagogik yondashuvni qo'llash muhimdir. Mavzuning dolzarbligi aynan shunda – bolalar maktabga moslashish jarayonida psixologik qo'llab-quvvatlashni talab qiladi, va bu masala ta'lim sohasida izlanishlarni, amaliy tadqiqotlarni va yangi metodlarning ishlab chiqilishini talab etadi. Maktabga moslashuvni muvaffaqiyatli boshqarish bolalarning kelajakdagi o'qishdagi

muvaffaqiyatlariga, psixologik salomatligiga va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sir qiladi.

Kurs ishining predmeti: Kurs ishining predmeti – bolalarning maktabga moslashuv jarayoni va bu jarayonning psixologik, ijtimoiy va pedagogik jihatlarini. Mavzu bolalarning yangi maktab muhitiga kirishi, o'qish jarayoniga moslashishi va ijtimoiy muhitga integratsiyalashishi bilan bog'liq muammolarni va qiyinchiliklarni o'rganishni nazarda tutadi. Shuningdek, maktabga moslashuv jarayonining har bir bosqichidagi psixologik o'zgarishlar, qiyinchiliklar va o'quvchilarning o'zini o'tkazishidagi muammolarni tahlil qilish kurs ishining asosiy predmeti bo'lib xizmat qiladi.

Kurs ishining maqsadi: Ushbu kurs ishining maqsadi – bolalarning maktabga moslashuv jarayonining ahamiyatini, unga ta'sir etuvchi psixologik va pedagogik omillarni o'rganish va bu jarayonni yaxshilash bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Maktabga moslashuvning psixologik jihatlarini tahlil qilish, o'quvchilarning yangi maktab muhitiga qanday integratsiyalashishini va o'qish jarayoniga moslashuvdagi qiyinchiliklarni aniqlash, shuningdek, ijtimoiy muhitga moslashishda yuzaga keladigan muammolarni o'rganish kurs ishining asosiy maqsadidir.

Shuningdek, bu maqsad bolalarning maktabga moslashuv jarayonining har bir bosqichida yuzaga keladigan psixologik o'zgarishlarni, pedagogik strategiyalarni va bolalarning bu o'zgarishlarga qanday moslashishini aniqlashni nazarda tutadi. Maktabga moslashuv jarayonidagi ijtimoiy, psixologik va pedagogik omillarni birgalikda tahlil qilish, hamda ularning barchasini inobatga olgan holda o'quvchilarning muvaffaqiyatli maktabga moslashuvini ta'minlashga qaratilgan amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish kurs ishining asosiy maqsadi hisoblanadi.

Kurs ishining vazifasi: Kurs ishining vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Birinchi vazifa, maktabga moslashuv jarayonini o'rganish uchun bu jarayonni boshlanishidan tugashigacha bo'lgan bosqichlarga ajratish va har bir bosqichning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilishdir. Bu bosqichlarda bolaning psixologik

holati, o'qish jarayoniga nisbatan munosabati, yangi sinf jamoasiga qo'shilishi, do'stlar bilan munosabatlar va o'qishdagi muvaffaqiyatlari o'rganiladi. Shuningdek, maktabga kirgan har bir bola yangi ijtimoiy muhitga qo'shilishi va bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirishi uchun zarur bo'lgan psixologik va ijtimoiy ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak.

Ikkinchi vazifa, maktabga moslashuv jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolarni aniqlash va ularning bolaning ijtimoiy va ta'lim salohiyatiga qanday ta'sir qilishini o'rganishdir. Bu jarayon bolada o'ziga bo'lgan ishonchsizlik, ijtimoiy izolyatsiya, ta'limdagi qiyinchiliklar, ruhiy va hissiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Kurs ishida bu muammolarning sabablari, uning psixologik jihatlari va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ko'rib chiqiladi.

Shu bilan birga, kurs ishida mamlakatimiz ta'lim tizimining sharoitida bolalarning maktabga moslashuvini qo'llab-quvvatlash uchun samarali pedagogik yondashuvlar ishlab chiqiladi. Maktabga moslashuv jarayonida o'qituvchilarning, ota-onalarning va maktab psixologlarining rolini tahlil qilib, maktabga moslashish jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur metodologik yondashuvlar tavsiya etiladi. Bu tavsiyalar bolalarning ta'lim muhitida muvaffaqiyatli rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, ularni nafaqat o'qish jarayonida, balki ijtimoiy muhitda ham muvaffaqiyatli integratsiya qilishga yordam beradi.

Shuningdek, kurs ishining vazifalaridan biri bolalarning o'ziga xos ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun o'qituvchilar, ota-onalar va maktab psixologlarining hamkorligini oshirishga yo'naltirilgan amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishdir. Bu tavsiyalar, o'qituvchilarning maktabdagi dastlabki bosqichdagi muvaffaqiyatli moslashuvi va ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kurs ishining obyekti: Ushbu kurs ishining obyekti – bolaning maktabga moslashuv jarayoni. Bu jarayon bolaning maktabga kirishi bilan boshlanadi va yangi ta'lim muhitiga, o'qish jarayoniga, sinf jamoasiga moslashishga qadar

davom etadi. Maktabga moslashuvning psixologik va pedagogik jihatlarini o'rganish, bola uchun bu jarayonni yengillashtirishga yordam beruvchi faktorlar va metodlarni tahlil qilish ham kurs ishining asosiy obyekti hisoblanadi.

Kurs ishining metodlari: Ushbu kurs ishida o'rganish jarayonining turli metodlari qo'llaniladi. Metodlar bolaning maktabga moslashuvini tahlil qilishda ilmiy asoslangan yondashuvni ta'minlash uchun tanlangan. Quyidagi metodlar kurs ishida ishlatiladi:

Adabiyotlarni tahlil qilish metodi – Maktabga moslashuv jarayoniga oid mavjud ilmiy adabiyotlarni, psixologik va pedagogik nazariyalarni o'rganish va ulardan foydalanish. Bu metod yordamida maktabga moslashuvning asosiy xususiyatlari, psixologik omillari va o'quvchilarning maktabdagi o'zgarishlarini batafsil tahlil qilish imkoniyati yaratiladi.

Kuzatish metodi – Maktabga yangi kelgan bolalar va ularning ota-onalari bilan kuzatuvlar olib borish, ularga doir so'rovlar va intervyular orqali to'plangan materiallar asosida tahlil qilish. Bu metod, o'quvchilarning maktabda o'zini qanday his qilishlari, maktabga qanday moslashishlari va qiyinchiliklar bilan yuzlashishlarini o'rganish imkonini beradi.

Eksperimental – O'quvchilarni maktabga moslashuv jarayonida qo'llaniladigan metodlarni sinovdan o'tkazish, amaliy treninglar tashkil etish. Bu metod, maktabga moslashuvni yengillashtirish uchun pedagogik yondashuvlarni amaliyotda sinab ko'rish imkonini beradi.

Statistik tahlil – O'quvchilarning maktabga moslashuvini o'lchash, ularning muvaffaqiyat va qiyinchiliklarini statistika yordamida tahlil qilish. Bu metod maktabga moslashuv jarayonining samaradorligini o'lchashda qo'llaniladi.

Kurs ishining metodologik asosi: Kurs ishining metodologik asosi o'quvchilarning maktabga moslashuv jarayonini chuqur tahlil qilish uchun bir nechta ilmiy yondashuvlar va nazariyalar asosida qurilgan. Ushbu metodologik asosi, ta'lim tizimi, psixologiya, pedagogika va ijtimoiy pedagogika sohalaridagi eng dolzarb va amaliy yondashuvlarga tayangan holda shakllantirilgan.

Ijtimoiy pedagogik yondashuv – Bu yondashuv bolaning o'rganish jarayonini faqat individual darajada emas, balki ijtimoiy va maktabdagi muhit bilan bog'liq holda o'rganadi. Ijtimoiy pedagogika metodologiyasi orqali bolaning maktabga moslashuvi ijtimoiy va madaniy omillar, oilaviy va jamoaviy ta'sirlar hamda o'quv muhitining o'zgaruvchan sharoitlarida qanday shakllanishi ko'rib chiqiladi.

Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy yondashuvi – L.S. Vygotskiy tomonidan ishlab chiqilgan yondashuvda, bolaning ijtimoiy o'zaro ta'sirlari, nutq rivojlanishi, o'rganish jarayonining ijtimoiy ahamiyati va bolaning muhit bilan o'zaro ta'siri asosiy o'rin egallaydi. Bu yondashuv bola va uning atrof-muhiti o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishda muhimdir, ayniqsa bolaning maktabga moslashuvida.

Freydizm va psixodinamik yondashuv – Z. Freydning psixodinamik nazariyasiga ko'ra, bolaning hissiy holatlari, ichki his-tuyg'ulari va shaxsiy rivojlanishining o'ziga xos bosqichlari bolaning maktabga moslashuviga ta'sir qiladi. Ushbu yondashuv bolaning ichki dunyosini va uning rivojlanishidagi psixologik omillarni tushunishga imkon beradi.

Eriksonning psixosotsial rivojlanish nazariyasi – E. Eriksonning nazariyasiga ko'ra, o'smirlar va bolalar maktabga moslashuv jarayonida psixosotsial rivojlanish bosqichlaridan o'tadilar. Maktabga yangi kirgan bolalar o'zlarining shaxsiy va ijtimoiy identifikatsiyasini qidiradilar, va bu jarayon o'quv muhitiga muvaffaqiyatli moslashishda katta ahamiyatga ega. Bu nazariyani qo'llash, bolaning maktabga moslashuvini yanada aniqroq va mukammal tushunishga yordam beradi.

Kognitiv yondashuv – Jean Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga tayangan holda, bola maktabga kirishdan oldin va maktabga kirganidan keyin o'zining kognitiv rivojlanish jarayonlarini qanday amalga oshirayotganini tushunish kerak. Piagetning nazariyasiga ko'ra, maktabga moslashish jarayoni bolalar o'rtasida kognitiv o'zgarishlar, yangi bilimlar va ko'nikmalarni o'zlashtirishni talab qiladi.

Pedagogik yondashuv – Maktabga moslashuv jarayonini o'rgatishda pedagogik nazariyalar hamda metodlarni qo'llash muhimdir. Pedagogik metodologiya maktabda ta'lim berish jarayonini, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlarni, shuningdek, o'quvchilarning o'qish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni engish usullarini o'rganadi.

Kurs ishining o'rganilganlik darajasi: Kurs ishining o'rganilganlik darajasi, bolaning maktabga moslashuv jarayoni bo'yicha mavjud ilmiy nazariyalar va amaliy tadqiqotlarga tayangan holda, turli sohalarda o'rganilgan ma'lumotlar va tahlillarni o'z ichiga oladi. Bu jarayon, ta'lim, psixologiya, pedagogika va ijtimoiy pedagogika fanlarining o'zaro integratsiyasini talab qiladi.

Bolaning maktabga moslashuvining ahamiyati haqida ilmiy manbalar orqali taqdim etilgan materiallar o'rganildi. Bu asoslarga tayangan holda, maktabga moslashuv jarayoni, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanish bosqichlari, ijtimoiy muhitga kirish, maktab muhitiga adaptatsiya, o'qish jarayoniga moslashish va boshqa psixologik omillar haqida chuqur tahlil amalga oshirildi.

Shuningdek, o'quvchilarning maktabga moslashuvi bo'yicha psixologik yondashuvlar, ijtimoiy va madaniy ta'sirlar, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar, maktabdagi ta'lim jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklar, o'quvchilarning hissiy holatlari va psixologik qo'llab-quvvatlashning ahamiyati kabilar hamda zamonaviy pedagogik usullar haqida keng qamrovli ma'lumotlar keltirildi.

O'rganilgan manbalarda, shuningdek, maktabga moslashuv jarayonidagi psixologik va pedagogik yondashuvlar, bolaning ijtimoiy rivojlanishi, ta'lim muhitining bolalarga ta'siri va o'qish jarayonining samaradorligini oshirish uchun zarur bo'lgan amaliy tavsiyalar bo'yicha ilmiy izlanishlar ko'rib chiqildi.

Kurs ishida foydalanilgan adabiyotlar va ilmiy manbalar, mamlakatimizda ta'lim tizimi, psixologik xizmatlar va pedagogik metodologiyalarni hisobga olgan holda tanlangan. Shu asosda, maktabga moslashuv jarayonining zamonaviy

yondashuvlari va unga ta'sir etuvchi omillar haqida keng bilim va tushuncha hosil qilindi.

Kurs ishining nazariy va amaliy ahamiyati:

Nazariy ahamiyati:

Kurs ishining nazariy ahamiyati, bolaning maktabga moslashuv jarayonini o'rganish orqali ta'lim, psixologiya va pedagogika fanlaridagi mavjud nazariy bilimlarni yanada chuqurlashtirish va kengaytirishga qaratilgan. Maktabga moslashuv jarayoni o'quvchining ijtimoiy va psixologik rivojlanishida muhim bosqichlardan biri bo'lib, bu jarayonda bolaning maktabdagi yangi sharoitga qanday moslashishi, o'quv muhitiga kirishi va o'quv jarayonida muvaffaqiyat qozonishi yoritiladi. Shuningdek, kurs ishida bolalarda maktabga moslashish jarayonini tashkil etishda pedagogik va psixologik yondashuvlarning ahamiyati o'rganildi.

Nazariy jihatdan, bu ish bolaning maktabga moslashuvini o'rganish jarayonida bir qator ilmiy manbalar va nazariy asoslar tayanch sifatida ishlatildi. O'quvchilarning psixologik holati, ijtimoiy o'zgarishlar, o'quv faoliyatining samaradorligini oshirishda qo'llaniladigan pedagogik usullar, maktab muhitiga moslashishdagi muammolar va ular bilan bog'liq psixologik tavsiyalar kurs ishining ilmiy asosini tashkil etdi. Maktabga moslashuv jarayonining muvaffaqiyatli o'tishi, bolaning keyingi ta'limi va shaxsiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi, shuning uchun bu jarayonni to'g'ri tashkil etish juda muhimdir. Nazariy jihatdan, kurs ishlari ta'lim tizimida bolalarning maktabga moslashuvi va ijtimoiy rivojlanishini o'rganishda asosiy yondashuvlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Amaliy ahamiyati:

Amaliy jihatdan, kurs ishining ahamiyati, o'quvchilarning maktabga moslashuv jarayonini amaliyotda qo'llab-quvvatlash, ularning muvaffaqiyatli ijtimoiy va psixologik moslashuvini ta'minlashda muhimdir. Ishda ishlab chiqilgan psixologik tavsiyalar va pedagogik yondashuvlar, o'qituvchilarga va pedagogik xodimlarga bolaning maktabga moslashish jarayonini yaxshilashda

amaliy qo'llanma sifatida xizmat qiladi. Bundan tashqari, maktabga moslashuv jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolarni hal qilishda, o'quvchilarning hissiy va ijtimoiy holatini to'g'ri baholash va ularni qo'llab-quvvatlash usullari hamda psixologik yordamning ahamiyati haqida ma'lumotlar taqdim etilgan.

Kurs ishining tarkibiy tuzilish. Kirish, 3 ta bob, 7 ta band, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

I BOB. MAKTABGA MOSLASHUVNING PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK MOHIYATI VA NAZARIY ASOSLARI

1.1. Maktabga moslashuv jarayoni va umumiy tavsifi hamda uning psixologik va ijtimoiy-psixologik jihatlar

Yoshlarga chuqur ilm berish, ularning qobiliyatini har tomonlamma o‘stirish mustaqil o‘zbekistonimiz kelajagi hamda ravnaqi uchun iqtidorli yoshlarni tarbiyalab yetishtirish, sharaflari va ayni bir vaqtda yuksak maqsad yo‘lida qilinadigan xizmatdir. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda sohada islohotlarning boshlanishiga asos bo‘lgan 2017-2021 yillarda maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi PQ-2707-sonli Qarorda¹ belgilangan vazifalarni amalga oshirish jarayonida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, bola huquqlariga oid me‘yoriy-huquqiy hujjatlar asosida ta‘lim sohasida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Bularning hammasi umumta‘lim tizimida ta‘limni yanada takomillashtirishni, o‘quv dasturlarini qaytadan ko‘rib chiqish va hozirgi tarbiyalanuvchilarga javob beradigan darajaga keltirishni taqazo etmoqda.

Shaxsning kamolotga erishish ya‘ni rivojlanish jarayoni murakkab jarayon bo‘lib shaxsning ichki ta‘siri va shaxsga ta‘sir etuvchi tashqi omillar inson tomonidan boshqarilishi mumkin va unga umuman bog‘liq bo‘lmasligi mumkin. Bu jarayonda maktabgacha ta‘lim muassasasida maktabga tayyorlov guruhi mashg‘ulotlarini zamonaviy usullarda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu borada psixolog olimlardan V.M.Gomez, A.Volkov, F.N.Gonabolin, V.Karimova, A.V. Petrovskiy, K.K. Platonov, M.V.Voxidov, G. Ignataev, R.S.Nemovlar tadqiqot ishlarini olib borishgan bo‘lsa pedagog olimlardan X.Abdulkarimov, Yu.A.Axrarov, M.O.Ashurov, L.I.Bushueva M.M.Lisina, A.V.Mudrik, N.N.Obozov, N.E.Shurkova, Sh.Qurbonov, E.Seytxalilov, R.Axliddinov, M.Quronov, B.Raximov, P.Xolmatovlar uzluksiz ta‘lim tizimida, jumladan, maktabgacha ta‘lim muassasasida maktabga tayyorlov guruhi

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori: “2017 — 2021-yillarda maktabgacha ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” - LexUZ sharhi.

maslhg'ulotlarini zamonaviy usullarda tashkil etish usullari haqida o'z fikrlarini bildirishgan.

Maktab eng muhim bosqich bolaning hayotida, uning balog'atga to'liq kirishidan oldin. Aynan shu yerda u kelgusida ijodiy, kasbiy va ma'naviy yuksalish uchun barcha zarur bilim, ko'nikmalarni egallaydi.

Ushbu kontekstda ishlash kerak bo'lgan asosiy yo'nalishlar: Hozirgi bolalar maktabga moslashishga qiynaladi. Bir qator ijtimoiy va pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, faqat har beshinchi birinchi sinf o'quvchisi jamoaga muammosiz qo'shiladi va deyarli darhol standart o'quv jarayoniga o'rganadi. Bo'lajak birinchi sinf o'quvchilarining qariyb yarmi, hatto oddiy bolalar bog'chalariga boradigan va yaxshi psixologik xususiyatlarga ega bo'lgan, shuningdek, maktabga tayyorgarlik bo'yicha testlardan muvaffaqiyatli o'tgan, oxir-oqibat moslashish bilan bog'liq muammolarga duch keladi, asosan intizom va o'quv faoliyati bilan bog'liq. Boshqalar yo'qligida bu muammolarning sababi salbiy omillar(oilada salbiy ijtimoiy vaziyat, sog'liq muammolarining mavjudligi va boshqalar) - jamiyatning tavsiflangan ijtimoiy birligining o'yin komponentiga e'tibor qaratish. Bola, to'g'ri va oldindan tayyorlanmagan, o'zi uchun ham aqliy, ham ijtimoiy jihatdan yangi sharoitlarga yaxshi moslasha olmaydi.

Maktabga moslashuv jarayoni – bu bola uchun yangi o'quv muhitiga, yangi ijtimoiy, psixologik va didaktik sharoitlarga moslashishning murakkab jarayonidir. Maktabga kirishning birinchi bosqichlari, bola uchun yangi muhit, yangi odamlar, yangi talablar bilan tanishish jarayonini o'z ichiga oladi. Bu jarayon nafaqat bola uchun, balki uning oilasi, o'qituvchilari va maktab jamoasi uchun ham ahamiyatlidir. Maktabga moslashish, bolaning ijtimoiy va psixologik holatiga ta'sir ko'rsatib, uning shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydi.

Bolaning maktabga moslashuvi psixologik nuqtai nazardan, uning hissiy va aqliy rivojlanishidagi o'zgarishlarni anglatadi. Bu jarayonning boshlanishi ko'pincha bolalarda qo'rquv, tashvish va stress bilan bog'liq bo'ladi, chunki ular yangi va noaniq sharoitlarga duch keladilar. Maktabga birinchi bor kirish – bolalar uchun yangilik va ba'zan psixologik qiyinchiliklar bilan bog'liq bo'ladi.

Bola, avvalo, o'qish va yozishning asosiy qoidalarini o'rganish, yangi qonun-qoidalar, sinfdagi munosabatlar va o'qituvchisi bilan ishlash kabi ko'plab yangi vazifalarni bajarishga majbur bo'ladi.

Maktabga moslashuv jarayonining psixologik jihatida bola uchun uning shaxsiy rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Bu davrda bola o'zining psixologik holatini va his-tuyg'ularini boshqarishni o'rganadi. Maktabdagi o'qish va sinfdoshlar bilan ijtimoiy o'zaro munosabatlar bolaning o'zini anglash jarayoniga ta'sir qiladi. Bola ijtimoiy talablarga javob berishni o'rganadi, o'qituvchiga nisbatan hurmatni rivojlantiradi va do'stlari bilan muloqotda o'zini erkin tutishni boshlaydi.

Shu bilan birga, maktabga moslashish jarayonida bolaning salbiy his-tuyg'ulari, masalan, stress, qo'rquv va bezovtalikning kuchayishi mumkin. Bu holatlar bolaning o'qishdagi muvaffaqiyatiga ta'sir qilishi mumkin, shuning uchun psixologik qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar va ota-onalar bolaga maxsus yordam ko'rsatish, uning psixologik holatini tahlil qilish va zarur bo'lganda psixologik yordamni taqdim etishlari kerak.

Maktabga moslashuvning ijtimoiy-psixologik jihatlari, bola yangi jamiyatda o'z o'rnini topishi, yangi odamlar bilan munosabatlar o'rnatishi va yangi o'quv guruhida ijtimoiy integratsiya qilish jarayonlariga qaratilgan. O'smirlik va bolalik davrida o'quv muhitida yangi do'stlar orttirish, sinfdoshlar bilan muloqotda bo'lish va o'qituvchi bilan yaxshi munosabatlar o'rnatish muhim o'rin tutadi. Bu, o'z navbatida, bolaning maktabdagi muvaffaqiyatini oshiradi, chunki bola o'zi va atrofidagi odamlar bilan munosabatlarni boshqarishni o'rganadi.

Ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan, maktabga moslashuv jarayoni, bolaning yangi jamiyatda o'zini ifodalash va o'zini ijtimoiy jihatdan qo'llab-quvvatlash imkoniyatini taqdim etadi. Bola, shuningdek, o'qish jarayonida ko'proq ishtirok etish va maktabdagi boshqa faoliyatlarga, masalan, sport yoki madaniy tadbirlarga qo'shilish orqali o'zini rivojlantirishi mumkin. Ijtimoiy moslashuv jarayoni bolaning psixologik holatiga bevosita ta'sir qiladi, chunki bola yangi

jamoaga kirib borar ekan, o'zini qanday tutishni va o'zgalar bilan qanday muomala qilishni o'rganishi kerak.

Bundan tashqari, bolalarning maktabga moslashuv jarayonida ijtimoiy-psixologik yordami, o'qituvchilar va ota-onalar tomonidan taqdim etiladigan ijtimoiy qo'llab-quvvatlash orqali yanada samarali bo'lishi mumkin. Bu yordam bolaning o'zini erkin his qilishiga va o'zini o'zgalar bilan muloqotda yaxshilashiga imkon beradi. Maktabdagi jamoa bilan yaxshilangan ijtimoiy integratsiya, bolaning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatiga moslashuvining pedagogikpsixologik xususiyatlarini o'rganish maqsadida o'quvchilar o'rtasida Sotsiometriya metodikasi o'tkazildi. Metodikaning maqsadi: bolalar guruhidagi hissiy va psixologik munosabatlarning holatini va undagi har bir bolaning holatini o'rganish.

J.J. Moreno tomonidan ishlab chiqilgan sotsiometrik texnika; shaxslararo va guruhlararo munosabatlarni o'zgartirish va takomillashtirish maqsadida diagnostika qilish uchun ishlatiladi. Sotsiometriya yordamida guruh faoliyati sharoitida odamlarning ijtimoiy xulq-atvorining tipologiyasini o'rganish, muayyan guruhlar a'zolarining ijtimoiy-psixologik muvofiqligini baholash mumkin.

Har bir bola quyidagi matnli shaklga ega bo'lishi kerak: iltimos, quyidagi savollarga javob bering:

1. Agar siz o'z sinfingizdagi biron bir o'quvchini tug'ilgan kuningizga taklif qilish imkoniga ega bo'lsangiz, unda kimni taklif qilgan bo'lardingiz? (Bu yerda va keyingi uchta savolga ushbu shaxsning familiyasi va ismini ko'rsating.)

2. Kim bilan bitta stolda o'tirishni xohlamaysiz? Rahmat!

Tadqiqotchi tanlov mezonlari (ijobiy va salbiy tanlovlar) bo'lgan savollarni navbatma-navbat so'raydi. Subyektlarning har biri, ularga javob berib, o'z tanlovlarini bergan shaxsning familiyasi uchun tavsiya etilgan savol ostidagi shaklda qayd etadi. Vazifani to'g'ri bajarish tajriba natijalarini qayta ishlashni osonlashtiradi.

Natijalar sotsiomatritsa jadvalida qayd etiladi. Sotsiomatritsani har bir mezon bo'yicha tahlil qilish guruhdagi munosabatlarning yetarlicha vizual rasmini beradi. Adaptatsiya samaradorligini o'rganish usullari mezonlarning miqdoriy ko'rsatkichlarini olish, ularning har biri uchun moslashish jarayonida yuz beradigan o'zgarishlarni qayd etish, ularning yordami bilan olingan natijalarni statistik tahlil qilish imkonini berishi kerak.

Maktabga moslashuv jarayoni bolaning psixologik va ijtimoiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonning psixologik jihatlar, bolaning yangi o'quv muhitiga kirib borishi bilan bog'liq bo'lib, uning hissiy holatini boshqarish, o'zi va atrofidagi odamlar bilan munosabatlarni o'rganishiga yordam beradi. Ijtimoiy-psixologik jihatlar esa, bolaning yangi maktabdagi o'quvchilar bilan o'zaro munosabatlarni rivojlantirish, ijtimoiy moslashuvni ta'minlash orqali uning maktabdagi muvaffaqiyatini oshiradi. Bu jarayonda o'qituvchilarning va ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi bola uchun eng muhim omil bo'lib, uning yangi maktab muhitiga moslashish jarayonini muvaffaqiyatli o'tishini ta'minlaydi.

1.2. Maktab o'quvchilarining o'quv faoliyatiga moslashuv jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari

Maktab o'quvchilarining o'quv faoliyatiga moslashuv jarayoni, ular yangi o'quv muhitiga kirishish bilan bog'liq murakkab va ko'p qirrali jarayonni anglatadi. Bu jarayon faqat o'quvchilarning o'quv dasturlariga moslashishini emas, balki ularning psixologik, ijtimoiy va hissiy jihatdan yangi maktab muhitiga integratsiya qilishini ham o'z ichiga oladi. Har bir o'quvchi maktabga kirishning dastlabki bosqichlarida turli xil qiyinchiliklarga duch keladi, chunki yangi maktab muhitida o'quvchilarning turli xulq-atvor, bilim va ko'nikmalarini baholashadi. O'quvchilar uchun yangi sharoitlarga moslashish, ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Maktabga birinchi qadam qo'ygan o'quvchi uchun yangi maktab muhitiga kirish – bu yangi hayot boshlangan davrdir. Bu davrda o'quvchi avvalambor o'qish jarayonida muvaffaqiyat qozonish, yangi bilimlarni olish, o'qituvchilar bilan muloqot qilish va sinfdoshlar bilan ijtimoiy o'zaro munosabatlar o'rnatishga harakat qiladi. O'quvchilarning o'quv faoliyatiga moslashuv jarayonining boshida ular yangi sinfning tartibiga, darslarning ko'payishiga va o'qish tizimidagi o'zgarishlarga moslashishga majbur bo'ladi. Yangi fanlar, yangi o'qituvchilar, yangi o'quv dasturlari va bilimlarni o'zlashtirishdagi talablar o'quvchilarning o'qishdagi yuksalishi va muvaffaqiyatlariga ta'sir qiladi.

Bu jarayonda o'quvchilarning o'qish faoliyatiga moslashuvining o'ziga xos xususiyatlari bo'ladi. Avvalambor, o'quvchi yangi o'qish tizimiga o'z vaqtida kirishish va darslarni o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bu, ayniqsa, yangi o'quv materiallarini o'zlashtirishda, darslarni izchil va tizimli ravishda o'rganishda yuzaga kelishi mumkin. O'quvchi boshlang'ich bosqichda ma'lum bilim va ko'nikmalarga ega bo'lmaganligi sababli, bu jarayon tez-tez stress va tashvishlarga olib keladi. Shuningdek, bolalar o'zining akademik darajasi va individual qobiliyatlari bo'yicha o'zini baholashni boshlaydi, bu esa ularning motivatsiyasiga, o'ziga bo'lgan ishonchiga ta'sir qilishi mumkin.

Maktabga kirgan o'quvchilar uchun ijtimoiy muhitga moslashish ham o'quv faoliyatiga moslashuv jarayonining ajralmas qismidir. O'quvchilar yangi ijtimoiy guruhda, ya'ni yangi sinf jamoasida o'z o'rnini topishga harakat qiladi. Bu davrda, ularning sinfdoshlar bilan o'zaro munosabatlari, guruhda erkin muloqot qilish va o'zaro yordam ko'rsatish kabi ko'nikmalarini rivojlantirishi kerak bo'ladi. Maktabga kirish o'quvchilarga yangi do'stlar orttirish, guruh ichida ijtimoiy o'ziga xos rol o'ynash va sinfdoshlar bilan hamkorlik qilish imkoniyatlarini yaratadi. Biroq, bu jarayon ham o'ziga xos qiyinchiliklarga ega. Yangi maktab muhitida o'quvchilar, ba'zan, ijtimoiy tashvishlar, do'stlar o'rtasidagi raqobat, guruhdagi ijtimoiy rollarni aniqlash kabi muammolar bilan yuzma-yuz kelishi mumkin.

Ijtimoiy moslashuv jarayonida o'quvchilar o'zlarining psixologik holatini boshqarish, o'zini ijtimoiy muhitda erkin va ishonchli his qilishni o'rganishadi. O'quvchi yangi sinfdagi muhitda o'zini qanday tutishini, qanday reaksiyalar ko'rsatishini va qaysi holatlarda qanday xatti-harakatlarni amalga oshirishni o'rganadi. Shu bilan birga, o'quvchilar ijtimoiy talablarga javob berishni, guruhdagi odamlar bilan mustahkam va ijobiy aloqalar o'rnatishni o'rganadi. Bu o'zgarishlar bolaning o'qishdagi muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi. O'quvchilar o'zlari uchun yangi vazifalar va majburiyatlarni bajarish, guruhdagi munosabatlarni doimiy ravishda kuzatish, hamkorlik qilish va o'zaro yordamni tashkil etish orqali o'quv faoliyatiga muvaffaqiyatli moslashadilar.

Maktab o'quvchilarining o'quv faoliyatiga moslashuv jarayonining o'ziga xos jihatlaridan biri, o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi muvaffaqiyatga erishishidir. Bu muvaffaqiyat, faqat o'quvchilarning akademik yutuqlarida ifodalanib qolmaydi, balki ularning psixologik barqarorligini, o'ziga bo'lgan ishonchini va ijtimoiy faoliyatlarini ham o'z ichiga oladi. Maktabga moslashuvning bu bosqichida o'quvchilar o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashni, yangi mavzularni o'rganishni va o'qituvchilar tomonidan berilgan topshiriqlarni bajarishni boshlaydilar.

O'quvchilar maktabdagi sinf mashg'ulotlariga, darslar va testlarga tayyorlanishda yangi mehnat usullarini o'rganadilar. Yangi dars jarayonlari va akademik talablar, o'quvchilarda vaqtni boshqarish, o'z-o'zini nazorat qilish va mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga olib keladi. Bularning barchasi, o'quvchilarni o'z faoliyatida muvaffaqiyat qozonishga undaydi. O'quvchilarning o'z-o'zini baholash, o'quv faoliyatidagi yutuqlarini kuzatish va o'z-galar bilan fikr almashish kabi xususiyatlar o'quv faoliyatining samarali bo'lishiga xizmat qiladi.

Maktab o'quvchilarining o'quv faoliyatiga moslashuv jarayonining o'ziga xos xususiyatlari o'quvchilarni yangi o'quv muhitiga integratsiya qilish, yangi bilimlarni o'zlashtirish va ijtimoiy o'zaro munosabatlarni o'rnatishda o'zining psixologik, ijtimoiy va kognitiv omillarini o'z ichiga oladi. O'quvchilar yangi sharoitlarda muvaffaqiyatli bo'lishi uchun o'qituvchilar va ota-onalarning ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlashi muhim rol o'ynaydi. Maktabdagi muvaffaqiyatga erishish jarayoni o'quvchilarning faqat akademik yutuqlari bilan cheklanmay, balki ularning ijtimoiy va psixologik barqarorligini ham o'z ichiga oladi. Maktabga moslashuv jarayonini to'g'ri va samarali boshqarish, bolaning umumiy rivojlanishiga, maktabdagi o'qishdagi muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi.

Maktabga moslashuv jarayonidagi o'quvchilarning statistik ko'rsatkichlari:

Bosqich	Ko'rsatkichlar	Ma'lumotlar yoki natijalar
1-bosqich (0–2 oy)	Maktab muhitiga kirish, yangi sharoitga moslashuv	O'quvchilarning 60% i yangi maktabga ijobiy moslashadi, 40% da stress va o'zgargan muhitga nisbatan noqulaylik seziladi.
2-bosqich (3-6 oy)	O'qish va darslarga moslashuv	O'quvchilarning 75% i darslarni to'liq tushunishga boshlaydi, qolgan 25% i o'qish va diqqatni jamlashda qiyinchiliklarga duch keladi.

3-bosqich (6-12 oy)	Ijtimoiy va akademik muhitga moslashuv	O'quvchilarning 85% i do'stlar va sinfdoshlar bilan ijtimoiy aloqalarni rivojlantiradi, 15% i ijtimoiy adaptatsiyada qiyinchiliklarga duch keladi.
Emotsional moslashuv	O'quvchilarning stress darajasi	30% o'quvchilar emotsional qiyinchiliklarga duch kelishadi, 70% i stressni boshqarishda yordam olgan va muvaffaqiyatli moslashgan.

Bu jadvalda o'quvchilarning maktabga moslashuv jarayonining turli bosqichlarida yuzaga keladigan psixologik va ijtimoiy xususiyatlari ko'rsatilgan. Har bir bosqichda o'quvchilarning umumiy emotsional va ijtimoiy holatini, darslarga moslashuvini va boshqa o'quv faoliyatiga tegishli natijalarni aks ettiradi.

II BOB. BOLANING MAKTABGA MOSLASHUVIGA TA'SIR QILUVCHI IJTIMOIY VA PSIXOLOGIK OMILLAR

2.1. Oila va oilaviy munosabatlarning ta'siri

Oilaviy munosabatlar bolalarning aqliy, ruhiy kamolotini ta'minlab, ota-onalarda o'ziga xos faollikni ham yuzaga keltiradi. Xususan, farzandlarning bevosita ta'siri tufayli ularning qiziqish hamda faoliyatlari doirasi kengayadi, o'zaro aloqalari mazmunan boyib boradi, real hayot mohiyatini chuqurroq anglash, ya'ni farzandlar kamoloti, kelajagi timsolida o'z umri davomiyligini qurish holati ro'y beradi.

Oila bola uchun eng asosiy tarbiya muhiti bo'lib, bu muhitda shaxs kamoloti uchun muhim hisoblangan xulq-atvor, iroda, xarakter va dunyoqarash shakllanadi. Bola oila timsolida jamiyatning ijtimoiyma'naviy qiyofasini ko'radi, jamiyat talablari mohiyatini ilk bora shu kichik jamoa orasida, oilaviy munosabatlarni tashkil etish jarayonida anglaydi.

Ma'lumki, oilaviy munosabatlar – ota-onalar yoki bolaning kamoloti uchun mas'ul bo'lgan shaxslar (buva-buvilar) hamda farzandlar o'rtasida turli yo'nalishlarda tashkil etiluvchi munosabatlardir. Ushbu munosabatlar bolalarning aqliy, ruhiy kamolotini ta'minlab, ota-onalarda o'ziga xos faollikni ham yuzaga keltiradi. Xususan, farzandlarning bevosita ta'siri tufayli ularning qiziqish hamda faoliyatlari doirasi kengayadi, o'zaro aloqalari mazmunan boyib boradi, real hayot mohiyatini chuqurroq anglash, ya'ni farzandlar kamoloti, kelajagi timsolida o'z umri davomiyligini qurish holati ro'y beradi.²

Shaxsning ma'naviy sifatlarga ega bo'lishi, unda ma'naviy bilimlarni egallashga nisbatan ehtiyoj va qiziqishning paydo bo'lishida oila tarbiyasi asosiy rolni bajaradi. Oilada qaror topgan sog'lom ma'naviy-ruhiy muhit farzandlarning yetuk, barkamol bo'lib voyaga yetishlari uchun beqiyos ahamiyatga egadir.

Darhaqiqat, oilaning farzandlar o'quv faoliyatiga g'amhurlik qilishi tarbiyadagi bosh masalalardan biri bo'lib, ota-onalar farzandlarining ta'lim

² Ziyoyeva Dilrabo – "BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASHDA OILANING O'RNI".

jarayonida bilimlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishlari yo'lida mas'uliyatni chuqur his etishlari zarur.

Bolaning maktabgacha rivojlanishida bosib o'tadigan yo'li juda katta. Bola yetti yoshga qadam qo'ygan yil – uning hayotida juda mas'uliyatli davr. Bola uchun betashvish hayot tugab, oldinda hiyla murakkab va jiddiy sinov turadi. Ya'ni, bola endi yangi maktab jamoasiga kirib borishi lozim. Endi u shu jamoaning a'zosi ekanligini his etishga, intizomga bo'ysunishga, yangi tartibga moslashishi kerak. Bola hali kichkina, bajaradigan burchlari ko'p, o'quv yuki esa katta.

Bular maktabda o'qish, uy vazifalarini bajarish, ustiga-ustak dastlabki jamoat topshiriqlari.

Bola hayotida maktab bilan bog'liq tub burilish yuz beradi. Bunday muhim narsa o'yindan mehnatga, kundalik, majburiy va uzoq mehnatga o'tishdan iboratdir. Buning o'zi bo'lmaydi, hatto u maktabgacha ta'lim muassasasida tayyorlangan bolalarga ham oson emas. Uydan maktabga kelgan bolalarga bundan ham qiyin. Bu davrda ota-onalardan katta diqqat-e'tibor talab etiladi. Muhimi esa qayta qurishni yengillashtirish, mumkin qadar beozor qilish uchun bolani bunday qayta qurishga oldindan tayyorlashdir.

Buning uchun nima qilish kerak? Avvalo, burch haqidagi tushuncha mumkin qadar ertaroq singdiriladi. Bola uydagi ma'lum bir vazifani bajarishga, uning kattalar mehnatini qadrlashiga erishiladi.

Bolaning maktabga moslashuvi, uning ijtimoiy va psixologik rivojlanishi uchun muhim bosqich hisoblanadi. Bu jarayonda oila va oilaviy munosabatlar o'zining bevosita va dolzarb ta'sirini ko'rsatadi. Oila, bolaning ijtimoiy-psixologik rivojlanishining asosiy muhitidir, u yerda bola birinchi bo'lib jismoniy, emotsional va ijtimoiy o'sishni boshlaydi.

- ❖ Oila va oilaviy munosabatlarning bolaning maktabga moslashuvi jarayoniga qanday ta'sir qilishi bir necha asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

Emotsional qo'llab-quvvatlash: Oila bolaning emotsional rivojlanishiga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omildir. Agar bola oilasida sevgi, g'amxo'rlik va qo'llab-quvvatlashni his qilsa, u maktabda ham o'zini ishonchli va xavfsiz his qiladi. Oilada o'zini qo'llab-quvvatlangan bola, maktabda stress va noqulayliklarga chidamli bo'ladi. Aksincha, oiladagi nizolar, sovuqlik, befarqlik bolaning psixologik holatini yomonlashtirishi va uning maktabdagi moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Oilaviy aloqalar va kommunikatsiya: Oiladagi kommunikatsiya darajasi bolaning maktabga moslashuviga ta'sir qiladi. Oila a'zolari o'rtasidagi ochiq va ishonchli muloqot, bolaga o'z fikrlarini, muammolarini va his-tuyg'ularini erkin ifoda etishga yordam beradi. Agar bola oilasida qulay muloqot va muhokama muhitini his etsa, u maktabdagi o'qish va ijtimoiy munosabatlarga osonroq moslashadi. Aksincha, oiladagi muloqotning sustligi yoki nomuvofiqligi bolaning ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Oila iqtisodiy holati: Oilaning iqtisodiy holati bola uchun material va psixologik qulayliklar yaratadi. Iqtisodiy barqarorlik, bola uchun maktabga borish, darslar uchun zarur materiallarni olish va ijtimoiy faoliyatda qatnashish imkoniyatlarini yaratadi. Agar bola o'zini iqtisodiy jihatdan ta'minlangan his qilsa, u maktabdagi ijtimoiy qiyinchiliklarni yengish uchun ko'proq ishonchga ega bo'ladi. Ammo iqtisodiy qiyinchiliklar, bola uchun maktabda muvaffaqiyatli bo'lishga to'sqinlik qilishi va uning ijtimoiy psixologik holatiga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Oila ta'limi va pedagogik yondashuvlar: Oilaning ta'limga nisbatan munosabati va pedagogik yondashuvlari bolaning maktabga moslashish jarayoniga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Agar ota-onalar o'z farzandlariga ta'limning ahamiyatini tushuntirsa va ularni yaxshi o'qish va intilishga rag'batlantirsa, bola maktabdagi yangi muhitga yanada ishonch bilan kirib boradi. Oilaviy pedagogik usullar, bolaning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta ta'sir o'tkazadi.

Ota-onaning o'zaro munosabatlari: Ota-onaning o'zaro munosabatlari bola uchun namuna bo'lib xizmat qiladi. Oila ichidagi tinchlik, hamjihatlik va sog'lom munosabatlar bolaning o'zini maktabda ham ijtimoiy muhitda yaxshi tutishiga yordam beradi. Agar ota-onalar o'rtasida kelishmovchiliklar yoki janjallar bo'lsa, bola o'zini xavotirda yoki noqulay his qilishi mumkin, bu esa uning maktabda va do'stlari bilan o'zini tutishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ota-ona ishtiroki va vaqt ajratish: Ota-onalar bolalarining maktabdagi faoliyatida ishtirok etishi va ularga vaqt ajratishi bola uchun juda muhimdir. Ota-onaning bola o'qishini kuzatishi, unga qo'llab-quvvatlash ko'rsatishi, darslarda yordam berishi, maktabdagi tadbirlarda qatnashishi bolaning o'qishdagi muvaffaqiyatini oshiradi va uning maktabga moslashuvini yengillashtiradi. Agar ota-onalar bola bilan etarli vaqt o'tkazmasa va unga qarashmaydigan bo'lsa, bu bola uchun qo'shimcha psixologik bosim yaratishi mumkin.

Bola maktabga moslashish jarayonida oilaning roli katta ahamiyatga ega. Oila ichidagi sog'lom muhit, o'zaro tushunish, ijobiy munosabatlar va qo'llab-quvvatlash, bolaning maktabdagi yangi muhitga moslashuvini engillashtiradi va uning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi. Aksincha, oila ichidagi muammolar, tushunmovchiliklar va befarqlik bolaning maktabdagi o'qishdagi muvaffaqiyatsizligiga va ijtimoiy moslashuvida qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, oila va oilaviy munosabatlarning ta'siri bolaning maktabga moslashuv jarayonida muhim va ajralmas omildir.

2.2. Tengdoshlar va sinfdoshlari bilan aloqalar

Bolaning maktabga moslashuv jarayonida tengdoshlar va sinfdoshlari bilan aloqalar katta ahamiyatga ega. Maktabda o'quvchilarning tengdoshlari bilan o'zaro aloqalari ularning ijtimoiy, psixologik va emotsional rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Sinfdoshlar va tengdoshlar bilan yaxshi aloqalar, bolaning o'zini ishonchli va qulay his qilishiga, shuningdek, maktabga osonroq moslashishiga yordam beradi.

❖ Tengdoshlar bilan aloqaning ijtimoiy-psixologik ahamiyati:

1. O'ziga bo'lgan ishonchning shakllanishi: Bola maktabga birinchi marta kirganida, o'zi bilan birga yangi tengdoshlar va sinfdoshlar bilan tanishadi. Bu jarayon bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini shakllantirishga yordam beradi. Maktabdagi tengdoshlar bilan o'zaro muloqot, bolaga ijtimoiy qoidalarni o'rganish, o'z fikrini erkin ifoda etish, turli ijtimoiy vaziyatlarda o'zini qanday tutish kerakligini tushunishga yordam beradi. Agar bola sinfdoshlari bilan yaxshi aloqalarga ega bo'lsa, u maktabdagi muhitda o'zini xavfsiz va ishonchli his qiladi.

2. Sog'lom raqobat va hamkorlik: Maktabdagi tengdoshlar bilan aloqalar, bola uchun sog'lom raqobatni va hamkorlikni o'rganish imkonini yaratadi. O'quvchilar o'zaro bilim va ko'nikmalarini baham ko'rishadi, bir-biriga yordam berishadi va birgalikda faoliyatlar o'tkazishadi. Bu, o'z navbatida, bolaning o'z ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, jamoada ishlashni o'rganadi, ijobiy raqobatni tashkil etadi va o'z imkoniyatlarini yanada kengaytiradi.

3. Tengdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy normaning o'zgarishi: Maktabda tengdoshlar o'rtasidagi aloqalar, ijtimoiy normaning shakllanishiga yordam beradi. Maktabdagi guruhdagi o'zaro munosabatlar, bola uchun ijtimoiy normani o'rganish va qanday xulq-atvorni qabul qilish, qanday xulq-atvorni esa rad etishni tushunish imkonini yaratadi. Agar bola o'z tengdoshlari tomonidan qo'llab-quvvatlansa, ijtimoiy munosabatlarda muvaffaqiyatli bo'lsa, u maktabga osonroq moslashadi va ijtimoiy qiyinchiliklarni yengib o'tadi.

4. Stress va ijtimoiy qiyinchiliklar bilan kurashish: Tengdoshlar bilan ijtimoiy aloqalar, bolaning maktabdagi stress va ijtimoiy qiyinchiliklar bilan kurashishiga yordam beradi. Maktabda yangi muhit, yangi talablar va o‘zaro munosabatlar bolaning psixologik holatini ta’sir qilishi mumkin. Agar bola sinfdoshlari bilan yaxshi munosabatda bo‘lsa, u o‘zining psixologik barqarorligini saqlab qoladi, stressga chidamli bo‘ladi va ijtimoiy muhitga moslashish jarayonini osonlashtiradi. Aksincha, sinfdoshlari bilan aloqalari yomon bo‘lgan bola, ijtimoiy stressga duch kelishi mumkin.

❖ Tengdoshlar bilan aloqaning psixologik jihatlari:

1. O‘zini anglash va identifikatsiya: Bolaning o‘zini anglash jarayoni tengdoshlar bilan aloqalar orqali rivojlanadi. Maktabda tengdoshlari bilan o‘zaro muloqot qilish, bolaning shaxsiy identifikatsiya jarayonini shakllantiradi. Bola o‘zini guruhda, sinfda, o‘z tengdoshlariga nisbatan qanday ko‘rsatishi kerakligini tushunib yetadi. Bu, bolaning shaxsiy xususiyatlari va dunyoqarashini shakllantirishda muhim omil bo‘ladi.

2. Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash: Tengdoshlar o‘rtasidagi qo‘llab-quvvatlash bolaning psixologik farovonligini ta’minlaydi. Maktabda o‘z tengdoshlari bilan yaqin aloqada bo‘lish, bolaning o‘zini muammolarni yengish va stressga chidamli bo‘lishda yordam beradi. Tengdoshlar, ayniqsa, o‘smirlik davrida, bolaning emosional rivojlanishi uchun katta ahamiyatga ega. Ular bir-birining hissiyotlarini tushunib, dardlarni baham ko‘rishadi va o‘zaro qo‘llab-quvvatlashadi.

3. Guruh bosimi va ijtimoiy normaning qabul qilinishi: Tengdoshlar o‘rtasidagi aloqalar, bola uchun guruh bosimining qanday ta’sir qilishini va ijtimoiy normani qanday qabul qilishni tushunishga yordam beradi. Ba’zi o‘quvchilar guruhdagi bo‘lish istagi uchun noto‘g‘ri xulq-atvorlarga yo‘l qo‘yishi mumkin, bu esa bolaning ijtimoiy psixologik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Bunday vaziyatlarda ota-onalar va pedagoglar bolaning tengdoshlari bilan sog‘lom aloqalar o‘rnatishida yordam berishlari kerak.

Bolaning tengdoshlar bilan aloqalari uning maktabga moslashuv jarayonida juda muhim o‘rin tutadi. Sog‘lom, qo‘llab-quvvatlovchi va konstruktiv aloqalar bolaning ijtimoiy-psixologik rivojlanishini rag‘batlantiradi, uning o‘zini ishonchli va xavfsiz his qilishiga yordam beradi. Sinfdoshlari bilan o‘zaro yaxshi munosabatlar bolani yangi maktab muhitiga moslashish jarayonida muvaffaqiyatli bo‘lishiga, ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga va psixologik farovonligini saqlashga yordam beradi. Aksincha, yomon ijtimoiy aloqalar bolaning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta‘sir qilishi mumkin. Shuning uchun, maktabdagi tengdoshlar bilan aloqalarning ahamiyatini to‘g‘ri baholash va bolaning ijtimoiy rivojlanishiga yordam berish zarur.

2.3. Maktabdagi o'qituvchilar va ta'lim muhitining roli

Bolaning maktabga moslashuv jarayonida o'qituvchilar va ta'lim muhitining roli katta ahamiyatga ega. O'qituvchilar nafaqat ta'lim beruvchilar, balki bolalarning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy va psixologik holatiga ham ta'sir ko'rsatadigan muhim shaxslar hisoblanadi. Maktabdagi ta'lim muhitining qulayligi va o'qituvchilarning pedagogik mahorati bolaning o'quv faoliyatiga moslashishiga, uning psixologik farovonligiga va maktabdagi ijtimoiy muhitga moslashishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi.

Psixologik qo'llab-quvvatlash: O'qituvchilarning bola bilan o'zaro munosabati, uning psixologik holatini yaxshilashga yordam beradi. O'qituvchi bola uchun ularning ishini tushunadigan, qo'llab-quvvatlaydigan va hamdardlik bildirishga tayyor bo'lgan shaxs sifatida muhim ahamiyatga ega. Maktabga yangi kirgan bola uchun o'qituvchining samimiy, ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi munosabati uning maktabga moslashish jarayonini osonlashtiradi. O'qituvchi bola bilan muloqotda bo'lib, uning hissiy holatlarini tushunib, uni rag'batlantirib, o'zini ishonchli his qilishini ta'minlashi kerak.

Tengdoshlar bilan ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish: O'qituvchilar sinfda guruh ishlarini tashkil etish orqali bolalar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu, o'z navbatida, bolaning sinfdoshlari bilan yaqin aloqalar o'rnatishiga yordam beradi. O'qituvchi o'z sinfida ijtimoiy hamkorlik, o'zaro hurmat va bir-birini tushunishga asoslangan muhitni yaratishi kerak. Agar bola o'zining tengdoshlari bilan yaxshi munosabatlar o'rnatgan bo'lsa, maktabga moslashish jarayoni ancha osonlashadi.

Ijtimoiy normani o'rgatish: Maktab muhitida bola ijtimoiy normalarni o'rganadi, bu esa uning ijtimoiy qoidalarini qabul qilishiga yordam beradi. O'qituvchi bolaning ijtimoiy qadriyatlar, xulq-atvor qoidalarini va guruhdagi o'rni haqida tushuncha hosil qilishi kerak. O'qituvchilarning faol roli bola uchun to'g'ri xulq-atvorni shakllantirishga, jamoada o'zini qanday tutishni, o'z huquqlari va mas'uliyatlarini qanday anglashni o'rgatishga qaratilgan bo'lishi kerak.

❖ Ta'lim muhitining ta'siri:

Maxsus ta'lim muhitini yaratish: Ta'lim muhitining sifatli va qulay bo'lishi bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularning maktabdagi ijtimoiy hayotga moslashishini yaxshilaydi. Ijobiy va samarali ta'lim muhitida bola o'zini xavfsiz, hurmatli va qo'llab-quvvatlangan his qiladi. Ta'lim muhitida tinchlik, adolat va do'stona munosabatlar mavjud bo'lishi kerak. Maktabdagi sinf xonasi, o'quv materiallari, didaktik vositalar va ularning to'g'ri foydalanilishi, shuningdek, o'qituvchilarning ta'lim metodikasi va pedagogik uslublari bola uchun muhimdir.

Fizik muhitning ta'siri: Maktabdagi fizik muhit ham bolaga ta'sir qiladi. Ta'lim muhitining zamonaviy va qulay bo'lishi bolalarga o'zlarini yaxshi his qilishlariga yordam beradi. Yaxshi tashkil etilgan sinf xonasi, tartibli va xavfsiz maktab muhitida bola o'zini erkin va ishonchli his qiladi. Aksincha, notekis va tartibsiz ta'lim muhitida bolada xavotir, psixologik stress va maktabga qarshi salbiy munosabat shakllanishi mumkin.

Pedagogik mahorat va o'qituvchining roli: O'qituvchining pedagogik mahorati bolaning maktabga moslashish jarayonida muhim omildir. Agar o'qituvchi bola bilan samimiy, hurmatli va to'g'ri munosabatda bo'lsa, u bolaning o'quv faoliyatiga muvaffaqiyatli moslashishiga yordam beradi. O'qituvchilar individual yondashuvni amalga oshirishlari, har bir bolaning ehtiyojlarini hisobga olib, ta'lim jarayonini tashkil etishlari kerak. Shuningdek, o'qituvchining professional va psixologik yordami bola uchun motivatsiya, qat'iyat va o'quv faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabat shakllantiradi.

Bolaning maktabga moslashish jarayonida o'qituvchilar va ta'lim muhitining roli juda katta. O'qituvchilarning pedagogik mahorati va bola bilan o'zaro ijobiy aloqalari, ta'lim muhitining qulayligi va zamonaviyligi bolaning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga, shuningdek, uning o'quv faoliyatiga muvaffaqiyatli moslashishiga katta ta'sir ko'rsatadi.

III BOB. MAKTABGA MOSLASHUV JARAYONINING BOSQICHLARI VA MUAMMOLARI

3.1. Yangi maktab muhitiga kirish (1-2 oy) va o'qish jarayoniga moslashish (3-6 oy)

Bolaning maktabga moslashuvi — bu murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, uning davomida bola yangi maktab muhitiga kirib, o'qish jarayonini o'zlashtiradi va yangi ijtimoiy va psixologik talablarga moslashadi. Maktabga moslashuv jarayonining har bir bosqichi bola uchun alohida ahamiyatga ega, chunki har bir bosqichda yangi psixologik va ijtimoiy qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Maktabga borish bolaning hayotida katta o'zgarishlarga olib keladi. Bu davrda uning psixikasi ma'lum bir yukni boshdan kechiradi, chunki bolaning odatiy turmush tarzi keskin o'zgaradi va ota-onalar va o'qituvchilar tomonidan qo'yiladigan talablar kuchayadi. Natijada, moslashishda qiyinchiliklar paydo bo'lishi mumkin. Maktabda moslashish davri odatda 2 oydan 3 oygacha. Ba'zilar uchun o'qishning birinchi yilida maktabga to'liq moslashish sodir bo'lmaydi. Ta'lim faoliyatidagi muvaffaqiyatsizliklar, tengdoshlar bilan yomon munosabatlar, katta yoshlilarning salbiy baholari asab tizimining keskin holatiga olib keladi, bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi pasayadi, tashvish kuchayadi, bu esa maktabning moslashuviga olib keladi. So'nggi yillarda bolalarda maktab o'qishining boshlanishi bilan bog'liq holda yuzaga keladigan moslashuvni tahlil qilishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu muammo shifokorlarning ham, psixolog va o'qituvchilarning ham e'tiborini tortadi.

Maktab eng ko'p muhim bosqich bolaning hayotida, uning balog'atga to'liq kirishidan oldin. Aynan shu yerda u kelgusida ijodiy, kasbiy va ma'naviy yuksalish uchun barcha zarur bilim, ko'nikma, ko'nikmalarni egallaydi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, hatto muvaffaqiyatli va sodiq bolalar bog'chasi Bolalar, o'zlari uchun mutlaqo yangi jamiyatni idrok etish qiyin, juda ko'p qat'iy talablar, to'liq va tizimli o'qish, intizom, umuman qatnashmagan bo'lajak birinchi

sinf o'quvchilari haqida gapirmasa ham bo'ladi. maktabgacha ta'lim muassasasi. Ularning barchasi to'g'ri, tizimli moslashishni talab qiladi.

Oldindan boshlash kerak, yaxshisi bilan katta guruh bolalar bog'chasi. Tabiiyki, maktabgacha ta'lim muassasasi doirasida mahalliy ijtimoiy o'qituvchining ishi bolalarni maktab o'quv dasturi tamoyillari, xulq-atvori, intizomi va birinchi sinf o'quvchisining ish jarayonining qisqa muddatli simulyatsiyasi bilan tanishtirish uchun amalga oshiriladi. amalga oshiriladi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, bu muolajalar ko'pincha etarli emas - chaqaloq hali ham yuqoridagi harakatlarni sof shaklda qabul qiladi. o'yin shakli Bu ham maktabgacha ta'lim guruhining muntazam qatnashishiga xizmat qilmoqda.

Yangi maktabga kelgan bola uchun maktab muhitiga moslashish jarayoni juda murakkab va qiyin bo'lishi mumkin. U yangi maktabda o'qituvchisi, sinfdoshlari va maktabning o'ziga xos tuzilmasi bilan tanishishi kerak. Bu davrda bola uchun eng katta qiyinchiliklardan biri bu yangi ijtimoiy va psixologik muhitga moslashishdir. Maktabda yangi qo'llaniladigan talablar, tartib-qoidalar, yangi o'qish fanlari va ularni o'zlashtirish, yangi do'stlar orttirish, boshqa bolalar bilan ijtimoiy aloqalar o'rnatish kabi vazifalar bola uchun jiddiy psixologik bosimni keltirib chiqarishi mumkin. Bunda bolaning ijtimoiy moslashuv jarayoni juda muhim ahamiyatga ega. Yangi maktabda o'qituvchi va tengdoshlari bilan bo'ladigan o'zaro aloqalar bolaning psixologik holatini sezilarli darajada ta'sir qiladi.

Yangi maktab muhitiga kirish jarayonida bolaning psixologik holati, asosan, yangi muhitga ko'nikishdagi qiyinchiliklar bilan bog'liq. Bola o'zini maktabda noma'lum va o'zgacha muhitda his qilishi mumkin. Shuningdek, yangi o'qituvchisi va sinfdoshlari bilan tanishish, yangi didaktik materiallar bilan ishlash, va darslarda qatnashish kabi vazifalar bolaning psixologik jihatdan tayyorligiga bog'liq. Bu bosqichda bolada xavotir va qo'rquv hissiyotlari ham yuzaga kelishi mumkin. Bu esa, bola maktabga kelganda unga o'quv jarayonini to'liq qabul qilish va unga to'g'ri moslashishning qiyinligini anglatadi. Shu bilan

birga, sinfdoshlar bilan do'stlashish va guruh ichidagi o'rnini aniqlashda qiyinchiliklar ham yuzaga kelishi mumkin.

Maktabning boshlang'ich bosqichida bola yangi o'quv jarayoniga kirishadi. Bu davrda bola o'qish fanlari va ularni o'zlashtirish jarayoniga kirishadi. Bola o'zini yangi o'quv jarayonida ko'proq muvaffaqiyatli bo'lish uchun barcha imkoniyatlarni ishga solishi kerak. Yangi fanlar va yangi bilimlarni o'rganish jarayonida bola bir qator psixologik va ijtimoiy qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Masalan, bola o'zini yangi fanlarni o'rganishga tayyor his qilmasligi mumkin, yoki o'quv materiallarini o'zlashtirishda qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. O'quv jarayonida muvaffaqiyatga erishish uchun bola juda ko'p vaqt va mehnat sarflashi kerak. Ammo, bu jarayonning o'zida bolaning ijtimoiy rivojlanishi ham davom etadi. Maktabda o'qish jarayoniga moslashish orqali bola yangi bilimlarni o'zlashtirishi va o'zini ijtimoiy tizimda to'liq joylashtira boshlashi kerak.

Bu bosqichda bola o'zini ta'lim jarayoniga jalb qilishga harakat qiladi. Agar bola o'qishda muvaffaqiyatga erishsa, bu uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Muvaffaqiyatli o'qish jarayoni bolaning o'zi va guruhdagi o'rni haqida ijobiy fikrlar shakllantiradi. Shuningdek, o'qish jarayonida bolaning muvaffaqiyatlari uning sinfdagi mavqeini mustahkamlashga yordam beradi. Bunda bola yangi o'quv materiallarini o'zlashtirishga harakat qiladi, ammo ayrim hollarda u o'qishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bu kabi holatlarda, bolaning ishonchini yo'qotmaslik va undan qat'iylik bilan o'qishga ko'maklashish zarur bo'ladi. Bola o'qish jarayoniga yaxshi moslashsa, bu uning psixologik rivojlanishiga yordam beradi va kelajakda o'qish muvaffaqiyatlariga olib keladi.

3.2. Uchinchi bosqich (6-12 oy): Ijtimoiy muhitga moslashish

Maktabga moslashuvning uchinchi bosqichi bola uchun eng muhim va murakkab bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda bola nafaqat o'quv jarayoniga moslashishni davom ettiradi, balki maktabda o'zi uchun yangi ijtimoiy muhitni o'rganish va unga moslashish zarurati bilan yuzlashadi. Ijtimoiy muhitga moslashish bolaning psixologik rivojlanishi, uning ijtimoiy qobiliyatlarini oshirish, shaxsiy o'zligini anglash va jamiyatda o'z o'rnini topish uchun juda muhimdir. Ushbu jarayon bolaning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish va uning jamiyatga moslashuvini osonlashtirishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy muhitga moslashishning boshlanishi bola uchun yangi sinfga, o'qituvchiga va tengdoshlarga moslashishdan iborat bo'ladi. O'qituvchi bola uchun birinchi o'rnak bo'lishi, unga yordam berishi, uning psixologik ehtiyojlarini tushunishi va unga mos yondashuvlar ko'rsatishi kerak. Shuningdek, bola sinfdoshlari bilan ijtimoiy aloqalar o'rnatishga kirishadi, bu esa uning ijtimoiy faoliyatini kengaytiradi. Sinfdoshlar bilan muloqot qilish orqali bola guruhda o'z o'rnini topishga harakat qiladi, o'ziga xos jamiyatda munosabatlar va ijtimoiy qoidalarini o'rganadi.

Bu bosqichda bolalar o'rtasidagi ijtimoiy o'zgarishlar o'rganilmoqda, ya'ni, bola yangi tengdoshlari bilan o'z munosabatlarini shakllantiradi. Ijtimoiy jihatdan faol bolalar ko'pincha guruh faoliyatlarida ishtirok etadilar, guruhda o'zlarining ijtimoiy rolini aniqlashga harakat qilishadi. Bu jarayonda bolada ijtimoiy qobiliyatlar, shaxsiy xususiyatlar va guruhdagi o'rnini haqida kengroq tasavvur shakllanadi. Ijtimoiy muhitga moslashuvda bola do'stlar topish, tengdoshlari bilan kuchli munosabatlar o'rnatish, o'zini ijtimoiy guruhda qulay his qilishga intiladi.

Bola uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan omil sinfdoshlari bilan to'g'ri aloqalarni o'rnatishdir. Bu o'zaro aloqalar bolaning ijtimoiy rivojlanishini mustahkamlaydi. Ko'pincha, bolaning sinfdoshlari bilan bo'ladigan munosabatlari uning psixologik holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Maktabdagi tengdoshlari bilan aloqalar bolaning o'zini anglash, o'zini ifodalash va boshqa

o'quvchilarga qarshi muvozanatli munosabatlar o'rnatishda muhim ahamiyatga ega. Ularning bir-biriga ta'siri bolalarning hissiy rivojlanishiga, o'zaro ishonchni mustahkamlashga va hissiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Shuningdek, o'qituvchining rolini ham hisobga olish zarur. O'qituvchilar bolaning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda faol ishtirok etishi kerak. O'qituvchi bolaning psixologik ehtiyojlariga mos ravishda yondashish, uning ijtimoiy muhitga moslashish jarayonida yordam berish, maktabdagi ijtimoiy o'zgarishlar va to'siqlarga qarshi kurashish kerak. Bola maktabda o'qituvchi bilan doimiy aloqada bo'lib, o'zini rag'batlantiradigan, o'rnak bo'ladigan shaxs sifatida uni qabul qilishiga imkoniyat yaratadi.

Maktabda ijtimoiy muhitga moslashishning eng muhim qismlaridan biri guruhdagi o'zaro munosabatlardir. Bolalar guruhida mavjud bo'lgan ijtimoiy ierarxiya, tengdoshlari o'rtasida baho va o'zaro aloqa jarayonlari bolaning psixologik rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu bosqichda bolaning ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishda o'qituvchilarning, ota-onalar va boshqa pedagogik xodimlarning roli katta. Agar bola guruhda ko'proq ijtimoiy ko'nikmalarni egallab, o'z o'rnini topa olsa, uning umumiy o'zini anglash, o'zini hurmat qilish va o'zidan qoniqish darajasi ortadi. Bu esa uning o'qish jarayonidagi muvaffaqiyatini yanada oshiradi.

❖ Ijtimoiy muhitga moslashishdagi psixologik muammolar:

Bolaning maktabda ijtimoiy muhitga moslashuvi o'ziga xos qiyinchiliklar bilan kechadi. Bu jarayonning muvaffaqiyatli amalga oshishi uchun bolaning psixologik holati, o'ziga bo'lgan ishonchi va jamiyat bilan aloqalarini qanday tashkil qilishi muhimdir. Ba'zi hollarda, bola o'zini maktab muhitida yakkalanish, tashqarida qolgan yoki boshqalar tomonidan rad etilgan his qilishi mumkin. Ijtimoiy muhitga moslashish jarayonida bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi zaiflashishi, jamiyatdagi yangi qoidalarga mos kelmasligi, tengdoshlari tomonidan ta'qib qilinishi va maktabdagi jamiyatda o'z o'rnini topa olmasligi mumkin. Bunday holatlar bolaning ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Agar bola guruhdagi ijtimoiy o'rni haqida noaniqlik sezsa, u o'zini yakkalanayotgan his qilishni boshlaydi. Shu bilan birga, psixologik jihatdan ko'plab bolalarda maktabga moslashishning boshida ijtimoiy izolyatsiya va stress holatlari paydo bo'lishi mumkin. Shunday qilib, bolaning ijtimoiy guruhda o'zini erkin va qulay his qilishi uchun o'qituvchilarning psixologik qo'llab-quvvatlashlari zarur bo'ladi. O'qituvchilar, sinfdoshlari va ota-onalar bolaning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda faol ishtirok etishlari, bolaning ijtimoiy muhitga moslashish jarayonida o'zlarini mustahkamlashga yordam berishlari kerak.

Maktabga moslashuvning uchinchi bosqichi bolaning ijtimoiy muhitga moslashishini o'z ichiga oladi. Ushbu jarayon, bola uchun sinfdagi o'rni va ijtimoiy guruhdagi o'zgarishlarni o'rganishni talab qiladi. Bola yangi tengdoshlari bilan ijtimoiy aloqalar o'rnatish, o'zini guruhda mustahkamlashga intiladi. Ijtimoiy muhitga moslashish jarayonining muvaffaqiyatli bo'lishi bolaning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, o'zini anglash va o'zini hurmat qilish hissini kuchaytiradi. Shuningdek, bu bosqichda o'qituvchilar, ota-onalar va boshqa pedagogik xodimlarning psixologik yordami bola uchun juda muhim hisoblanadi. O'qituvchilarning individual yondashuvi va qo'llab-quvvatlashi, shuningdek, tengdoshlari bilan to'g'ri ijtimoiy aloqalar o'rnatilishi bolaning maktabdagi muvaffaqiyatli moslashishiga yordam beradi.

3.3. Maktabga moslashuvni yaxshilash uchun psixologik-pedagogik yondashuvlar va tavsiyalar

Maktabga moslashuv jarayoni bolalar uchun muhim va murakkab bosqichdir. Ushbu jarayonni muvaffaqiyatli o'tkazish uchun psixologik-pedagogik yondashuvlar va tavsiyalarni ko'rib chiqish zarur. Psixologik va pedagogik yondashuvlarning samarali qo'llanishi bolalarning maktabdagi moslashuv jarayonini osonlashtiradi, ularning psixologik holatini yaxshilaydi va o'qishdagi muvaffaqiyatlarini oshiradi.

❖ Psixologik yordam va qo'llab-quvvatlash:

Maktabga moslashish jarayonida bola yangi sharoitga kirmoqda, bu esa ko'p hollarda stress va xavotirni keltirib chiqaradi. Shuning uchun bola psixologik yordamga muhtoj. Psixologik yordam va qo'llab-quvvatlash bolaga yangi maktab muhitida o'zini erkin his qilishiga yordam beradi. O'qituvchilar va otalar bolaga samimiy va tushunarlik yordam ko'rsatishlari kerak. Bola maktabga o'rganishni davom ettirish uchun o'zida psixologik barqarorlikni topishi zarur.

Bola uchun ijtimoiy qiyinchiliklarni yengish, o'ziga bo'lgan ishonchni tiklash va o'rnak olish uchun psixologik mashqlar va usullar qo'llanishi mumkin. Bu mashqlar, ayniqsa, yangi tengdoshlari bilan aloqalar o'rnatish, guruh faoliyatlarida ishtirok etish va o'zini jamoada qulay his qilish uchun foydalidir. Maktab psixologi bolalarga stressni boshqarish, hissiy holatni nazorat qilish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha maxsus mashqlar o'tkazishi mumkin.

❖ Individual yondashuv:

Maktabga moslashish jarayonini osonlashtirish uchun o'qituvchining individual yondashuvi muhim ahamiyatga ega. Har bir bola o'ziga xos xususiyatlarga, ehtiyojlarga va qobiliyatlarga ega bo'lgani uchun, ularning maktabga moslashuvini ta'minlashda individual yondashuvni qo'llash zarur. O'qituvchilar, bolalarning psixologik va ijtimoiy xususiyatlarini inobatga olib, darslarni o'zlashtirish jarayonida yordam berishlari kerak. Maktabga yangi

kirgan bolalar uchun alohida qo'llab-quvvatlash, o'zini erkin his qilishlariga imkon yaratish zarur.

Bundan tashqari, o'qituvchilar sinfdagi har bir bolaning ehtiyojlarini va o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olishlari kerak. Agar bola ko'proq diqqat, rag'batlantirish yoki yordamga muhtoj bo'lsa, o'qituvchi ularni tushunib, qo'llab-quvvatlashi lozim. Bu individual yondashuv bolaning o'zini sinfdan qulay his qilishiga, o'qish jarayonida muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi.

❖ Ijtimoiy va guruh faoliyatlarini rivojlantirish:

Maktabga moslashishda bolalar o'zini guruhda erkin his qilishlari, tengdoshlari bilan mustahkam ijtimoiy aloqalar o'rnatishlari kerak. Bu jarayonda ijtimoiy faoliyatlar va guruh ishlari muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar bolalar o'rtasida guruh ishlarini tashkil etishlari, ular o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlashlari kerak. Guruh faoliyatlari bolalarning bir-biriga yordam berishi, o'zaro ishonchni rivojlantirishi va bir-birlarini qo'llab-quvvatlashi uchun yaxshi imkoniyat yaratadi.

Bola guruhda o'zining ijtimoiy o'rnini topishi, boshqa bolalar bilan ishlash, birgalikda muammolarni hal qilishni o'rganishi zarur. Bu orqali bola o'zining ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi va maktabdagi o'qish jarayoniga to'liq moslashadi. Maktabdagi ijtimoiy o'qish faoliyatlari (o'yinlar, guruhli mashqlar, ijtimoiy tadbirlar) bolaga o'zini maktabda qulay his qilish, yangi tengdoshlari bilan ijtimoiy aloqalar o'rnatishda yordam beradi.

❖ Ota-onalar bilan hamkorlik:

Ota-onalar bola uchun muhim qo'llab-quvvatlovchilar hisoblanadi. Maktabga moslashuv jarayonida ota-onalar o'qituvchilar bilan yaqin hamkorlikda bo'lishlari kerak. Bola uyda o'zini qulay his qilishi, ota-onalarining qo'llab-quvvatlashi va yordam berishi jarayonni yanada osonlashtiradi. Ota-onalar bolalarining maktabdagi o'qish faoliyatini kuzatib borishlari, ularning ehtiyojlarini tushunib, zarur hollarda o'qituvchilar bilan hamkorlik qilishlari zarur.

Agar bola maktabda biror muammo yoki qiyinchilikka duch kelsa, ota-onalar o'qituvchi bilan birgalikda yechim izlashlari lozim. Ota-onalar, shuningdek, bolalariga o'qish va ijtimoiy faoliyatlarda yordam berishlari, ularning rivojlanishini rag'batlantirishlari kerak. Maktabga moslashuvda ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi bola uchun muhim omil hisoblanadi.

❖ Maktabdagi psixologik iqlimni yaxshilash:

Maktabda qulay psixologik iqlim yaratish bolaning maktabga moslashuv jarayonini sezilarli darajada osonlashtiradi. O'qituvchilar va boshqa pedagogik xodimlar bolalar bilan do'stona, ijobiy munosabatlar o'rnatishi, bola o'zini maktabda xavfsiz va qulay his qilishi uchun zarur sharoitlar yaratishlari kerak. Maktabdagi psixologik iqlimning yaxshi bo'lishi bolaning ijtimoiy rivojlanishiga, o'zini hurmat qilishiga va maktabdagi faoliyatga qiziqishining ortishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, maktabdagi psixologik iqlim bolalarning ijtimoiy o'zgarishlarga to'liq moslashishiga, yangi o'quv jarayonlarini qabul qilishiga va o'zini guruhda erkin his qilishiga xizmat qiladi. Maktabda pozitiv psixologik atmosferaning mavjudligi bolaga o'zining barcha imkoniyatlarini to'liq amalga oshirishga yordam beradi.

XULOSA

Maktabga moslashuv jarayoni – bu bolalarning yangi maktab muhitiga o‘rganish va moslashish davridir. Ushbu jarayon, o‘quvchilarning ijtimoiy, psixologik va akademik o‘rishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Maktabga kirish, o‘quv jarayoniga moslashish, ijtimoiy muhitga o‘rganish kabi bosqichlar bolaning umumiy rivojlanishiga bevosita ta’sir qiladi. Bu jarayonning muvaffaqiyatli o‘tishi uchun psixologik yordam, o‘qituvchilar va ota-onalar bilan hamkorlik, shuningdek, ijtimoiy aloqalar va guruh faoliyatlari zarur. Maktabga moslashuvning psixologik va pedagogik jihatlari bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, yangi muhitga kirib ketishni yengillashtiradi va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Kurs ishining o‘rganish maqsadi, maktabga moslashuv jarayonining bosqichlarini, uning psixologik va ijtimoiy-psixologik omillarini o‘rganish va tahlil qilish edi. Yangi maktab muhitiga kirish, o‘qish jarayoniga moslashish va ijtimoiy muhitga moslashish kabi bosqichlar bolalar uchun qiyin va murakkab davrni tashkil etadi. Shu bilan birga, oila, tengdoshlar, o‘qituvchilar va maktabning ijtimoiy muhitining bolaning maktabga moslashuvida katta roli bor.

Kurs ishining davomida o‘rganilgan psixologik-pedagogik yondashuvlar va tavsiyalar, o‘quvchilarning maktabga moslashuv jarayonini yaxshilashga yordam beradi. Bu tavsiyalar orqali o‘qituvchilar, psixologlar va ota-onalar bolalarning yangi sharoitlarga o‘rganishiga yordam berishlari, ular uchun qulay muhit yaratishlari zarur. Bularning barchasi bolaning maktabda muvaffaqiyatli va baxtli bo‘lishiga, uning o‘quv faoliyatida yuqori natijalarga erishishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, maktabga moslashuv jarayonini yaxshilash uchun psixologik yordam va pedagogik yondashuvlar zarur, chunki bu jarayon nafaqat akademik muvaffaqiyatlarni, balki bolaning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ham ta’minlaydi. Bu jarayonni samarali boshqarish, bolalarga o‘zlarining yangi hayot bosqichida muvaffaqiyatli o‘rganish va rivojlanish imkoniyatlarini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. Normativ-huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga molik nashrlar

1.1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 1998

1.2. O'zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi qonuni. O‘RQ-637-son. 23.09.2020. – T.: 2020. – 75 b. // <https://lex.uz/docs/5013007>

1.3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi PF-4947-son Farmoni. www.lex.uz.

1.4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev raisligida 2019 yil 19 mart kuni o'tkazilgan videoselektor yig'ilishidagi “Yoshlarni ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish to'g'risida”gi ma'ruzasida belgilab berilgan vazifalar ijrosini ta'minlash bo'yicha 5 ta muhim tashabbus. <https://www.pv.uz/uz/news/>

1.5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi “O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-5712-sonli Farmoni. www.lex.uz.

1.6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 14 avgustdagi “Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismonan barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-3907-sonli Qarori. www.lex.uz.

1.7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi “Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-2909-sonli qarori. www.lex.uz.

1.8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 27 iyuldagi “Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-3151-sonli qarori. www.lex.uz.

II. Monografiya, ilmiy maqola, patent, ilmiy to'plamlar

1.1. Abduqodirov A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – T.: Iste'dod, 2008. – 180 b.

2.2. Abduqodirov A.A., Pardaev A.X. Masofali o'qitish nazariyasi va amaliyoti. – T.: Fan, 2009. – 145 b.

2.3. Abduquddusov O. Kasb ta'limi o'qituvchilari tayyorlashga integrativ yondashuv. – T.: Fan, 2005. – 157 b.

2.4. Avliyoqulov N.H. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari. – T., 2001. – 69 b.

2.5. Azizova G.G. Oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining kasbiy-pedagogik faoliyatini takomillashtirish. Ped.fanl. bo'y. fal. dok. diss. avtoref. – T. – 2019. – 48 b.

2.6. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. – T.: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006. – 160 b.

2.7. Angelovski K. Uchitelya i innovatsii: Kn. dlya uchitelya / K. Angelovski: per. s maked. – M.: Prosvetshenie, 1991. – 159 s.

2.8. Balashov M.M. Problemy gotovnosti molodykh uchiteley k innovatsionnym protsessam v obrazovanii / M.M. Balashov, M.I. Lukyanova // Problemy adaptatsii uchitelya k professionalnoy deyatelnosti. – Ulyanovsk, 1998. 514 b.

III. Foydalanilgan boshqa adabiyotlar

1. V.S. Raxmanova – “Korreksion pedagogika va logopediya”. Toshkent «IQTISOD-MOLIYA» 2007-y.

2. A.Saidov. D.Tuqboyeva - «PEDAGOGIKA FANLARINI O'QITISH METODIKASI» © Navoiy: NavDPI, 2012.

3. S.Matchonov, H.Bakiyeva, X.G'ulomova, Sh.Yo'ldosheva, G.Xolboyeva – “Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi”. "Ishonchli hamkor", 2021. 740 b.

4. N. ISLOMOVNA – “Ijtimoiy psixologiya”. Toshkent -2013.

5. A.A. AXMEDOV – “Ijtimoiy pedagogika”. Buxoro 2023.

6. Нодира Эгамбердиева – “ИЖТИМОЙ ПЕДАГОГИКА”. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти. Тошкент-2009
7. Botirova L.L – “BOLALARNING IJTIMOY MOSLASHUVI FANIDAN O’QUV-USLUBIY MAJMUA”. Qarshi – 2023.
8. Z.M. Mamajonova – “IJTIMOIY PEDAGOGIKA”. Andijon-2016.
9. O’zMU, “Ijtimoiy ish” kafedrası dotsenti, sotsiologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) E.Zaitov- “YETIM VA OTA-ONA QARAMOG’ISIZ QOLGAN BOLALARNI IJTIMOY HIMOYA QILISH TIZIMI”. Toshkent -2024

Asosiy darsliklar va o’quv qo’llanmalar

1. P. Yusupova. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. T.: O’qituvchi 1993y
2. J. Xasanboev. Pedagogika. T., “Fan”, 2006
3. S.A. Kozlova. Doshkolnaya pedagogika. Moskva. “Prosvetshenie” 2000
4. Sotsialnaya pedagogika. / Kurs leksiy – M.: VLADOS., 2000
5. L.M. Mardaxaev. Sotsialnaya pedagogika Moskva, “Prosvetshenie”, 2006
6. F.A. Mustafaeva Sotsialnaya pedagogika Moskva, “Prosvetshenie”, 2003
7. A.V. Mudrik. Sotsialnaya pedagogika Moskva, “Prosvetshenie”, 2005
8. YU.V. Vasilkova, T.A. Vasilkova Sotsialnaya pedagogika Moskva 2006

❖ Internet manbalari:

1. <https://in-academy.uz/index.php/si/article/download/16836/11665/14629>
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/moslashish-jarayoni-sekin-kechayotgan-olti-yoshli-bolalar-bilan-alohida-mashg-ulotlar-tashkil-etish-bo-yicha-tavsiyalar>
3. <https://interscience.uz/index.php/home/article/download/3342/3061/8368>
4. <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/maktabgacha-va-boshlang-ich-talim/bolaning-maktabga-psixologik-tayyorgarlighi>
5. <https://oxbridgeschool.uz/bolaga-maktabga-moslashishgayordam/?lang=uz>